

Serpulidní červi z lokality příbojové facie mořského cenomanu Předboj u Prahy ze sbírky dr. Olgy Nekvasilové – část II.

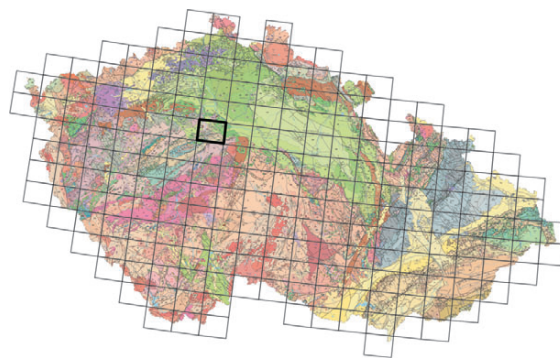
Serpulid worms from nearshore/shallow water locality Předboj near Prague from the collection of Dr. Olga Nekvasilová – part II.

TOMÁŠ KOČÍ

Ivančická 581, 199 00 Praha 9; protula@seznam.cz

Key words: Bohemian Cretaceous Basin, nearshore/shallow water facies, Upper Cenomanian, Serpulidae, Pyrgopolon, Propomatoceros, Předboj

Abstract: Preliminary report on material from the collection of Dr. Olga Nekvasilová (field works during 1960–1967) from the nearshore/shallow water locality Předboj (Upper Cenomanian) gives a new taxonomical data of serpulid worms. New finds of a very interesting and enigmatic specimens of serpulids (*Pyrgopolon* a *Propomatoceros*) from the Bohemian Cretaceous Basin are discussed. Their taxonomical classification is very problematical, because some morfological features in these specimens are undescribed.

(12-24 Praha)

Seznam serpulidů uvedli Žitt et al. (1999) podle práce Zieglera (1984), který odtud uvádí čtrnáct taxonů. Tato část popisuje taxony, které jsou obtížně určitelné, a to vzhledem k velmi specifickým znakům morfologie rourky. Ve srovnání s materiálem z jiných lokalit příbojových facií a se sbírkou V. Zieglera jsou to jedinci u nás dosud nepopsaní; jde o problematiku rodů *Pyrgopolon* a *Propomatoceros*.

Metodika výzkumu

Materiál získaný dr. O. Nekvasilovou plavením v letech 1960–1967 je uložen v Národním muzeu v Praze. Materiál byl srovnán se sbírkou doc. Václava Zieglera, CSc., z roku 1984, uloženou rovněž v Národním muzeu, a diskutován s dr. M. Jägerem (Holcim – Dotternhausen). Celkový počet rourků je ca 20 kusů.

Systematická část

Systematický popis vychází z prací Regenhardt (1961), Jäger (1983, 2005), Zieglera (1967, 1984) a Kočího (2010).

Třída Polychaeta Grube, 1850

Podtřída Canalipalpata Rouse & Fauchald, 1997

Řád Sabellida Fauchald, 1977

Čeleď Serpulidae Rafinesque, 1815

Propomatoceros Ware, 1975

Propomatoceros? sp.

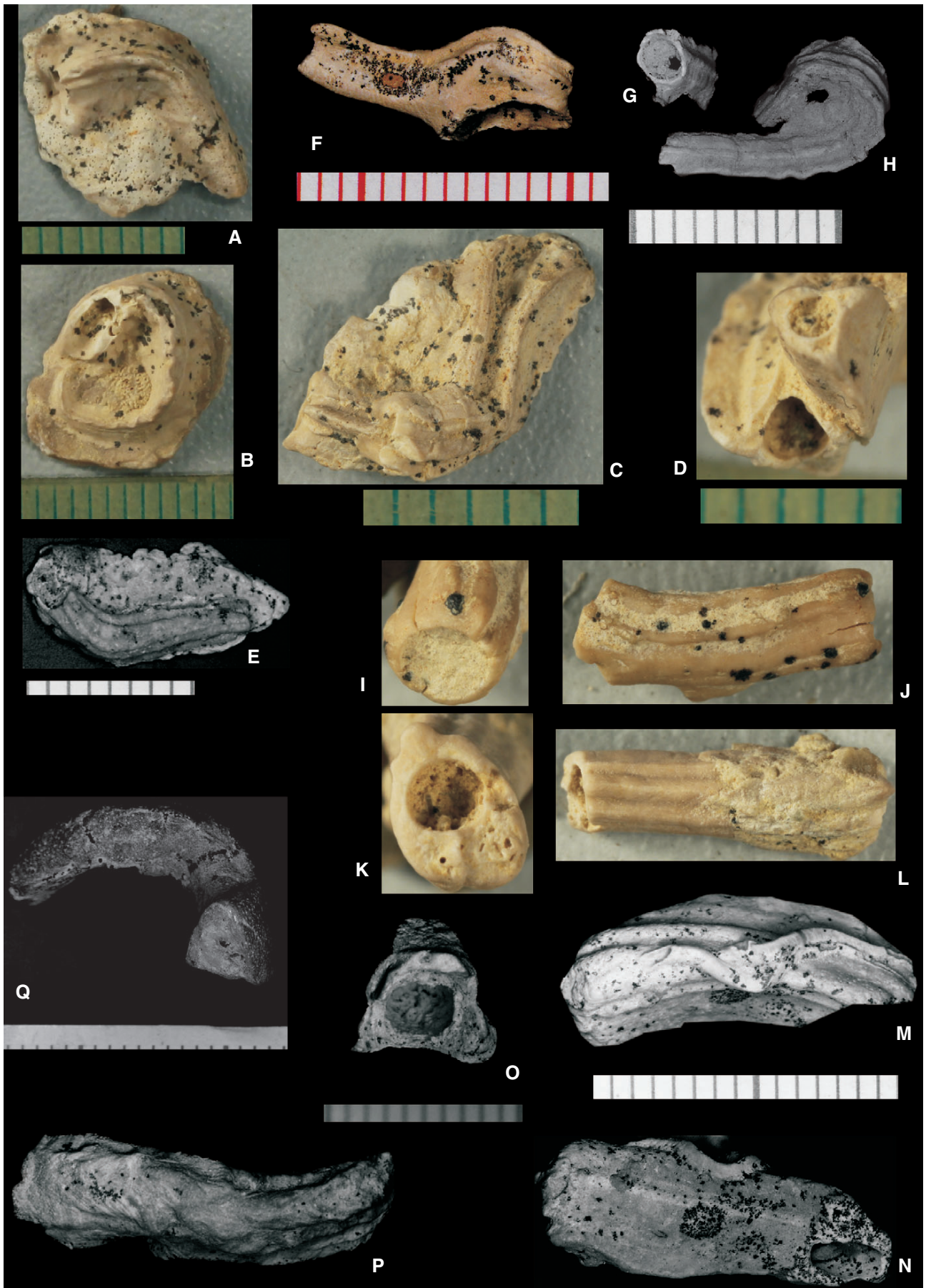
Obr. 1D

Materiál: Dva jedinci přirostlí na sobě.

Popis: Rourka triangulární a hladká, má dorzální kýl a dva jemné boční kýly umístěné blíže dorzálnímu kýlu. Lůžko kruhovitě. V ústí při bázi lze pozorovat boční kanálky ve stěně rourky.

→

Obr. 1. Serpulidní červi z lokality Předboj. A – *Pyrgopolon (Septenaria)* sp. 3, dorzální pohled; B – *Pyrgopolon (Septenaria)* sp. 3, dorzální pohled; C – *Pyrgopolon (Septenaria)* sp. 3, dva jedinci přitmělení na sobě; D – *Propomatoceros*? sp., dva jedinci přitmělení na sobě; E – *Pyrgopolon (Septenaria)* sp. 1, jedinec přisedlý na misce ústí; F – *Pyrgopolon (Septenaria)* sp. 1, jedinec přisedlý na misce spondyla; G – *Pyrgopolon (Septenaria)* sp. 1, detail ústí; H – *Pyrgopolon (Septenaria)* sp. 1, dorzální pohled; I – *Pyrgopolon (Septenaria)* cf. *tricostata* (Goldfuss), detail ústí; J – *Pyrgopolon (Septenaria)* cf. *tricostata* (Goldfuss), dorzální pohled; K – *Pyrgopolon (Septenaria)* cf. *tricostata* (Goldfuss), detail ústí; L – *Pyrgopolon (Septenaria)* cf. *tricostata* (Goldfuss), dorzální pohled; M – *Pyrgopolon (Septenaria)* sp. 2, s přisedlými dvěma jedinci druhu *Placostegus* sp.; N – *Pyrgopolon (Septenaria)* sp. 2, boční pohled a detail průřezu zadní části rourky; O – *Pyrgopolon (Septenaria)*? *Pyrgopolon (Pyrgopolon)* subsp. indet, detail ústí; P – *Pyrgopolon (Septenaria)*? *Pyrgopolon (Pyrgopolon)* subsp. indet, dorzální pohled; Q – *Pyrgopolon (Septenaria)*? *Pyrgopolon (Pyrgopolon)* subsp. indet, detail ústí a vrtyby hydroida *Protulophilha gestroi* Rovereto.

Poznámky a vztahy: Triangulární rourku mohou mít rody *Neovermilia* a *Pyrgopolon* (*Septenaria*), ale u těchto rodů nejsou vyvinuty boční kanálky viditelné na povrchu ústí při bázi stěny rourky podobně jako u recentního rodu *Pomatoceros* a např. jurského druhu *Propomatoceros* aff. *trigona* (Parsch) z Izraele (Vinn – Wilson 2010). Rod *Neovermilia* má zaoblenější rourku a je tenkostěnný s annulárním ústím. Rod *Pyrgopolon* (*Septenaria*) má vyvinutou „*Favosites*“ strukturu (Jäger – Breton 2002). Přesto se svým habitem podobá jedincům *Pyrgopolon* sp. Předboj III, a to zejména vyvinutým dorzálním kýlem a dvěma podélnými laterálními kýly. Jedinci druhu *Pyrgopolon* sp. Předboj III nemají vyvinuty boční kanálky u báze rourky v ústí, což ukazuje, že tito dva jedinci náležejí k rodu *Propomatoceros*.

Pyrgopolon de Montfort, 1808

Pyrgopolon (*Septenaria*) cf. *tricostata* (Goldfuss, 1831)

Obr. 1I, J, K, L

Materiál: Dva kusy přední části rourky.

Popis: Rourka hladká, rovná. Průřez triangulární. Rourka nese dorzální rovný kýl a v těsné blízkosti jsou vyvinuty dva rovné oblé podélné kýly. Spodní část rourky je tvořena oblými valy. Průměry rourek jsou 2,9 mm (obr. I) a 3,4 mm (obr. K). Lůžko kruhovitě.

Poznámky a vztahy: Rourka se svým habitem podobá druhu *Pyrgopolon tricostata* (Goldfuss), ale ve srovnání s jedinci z jiných příbojových lokalit má menší průměr. Pravděpodobně jde o juvenilního jedince. Podrobnější poznámky a synonymiku uvedl Kočí (2010).

Pyrgopolon (*Septenaria*) sp. 1

Obr. 1E, F, G, H

Materiál: Dva kusy celé rourky a 1 kus přisedlé zadní části rourky.

Popis: Rourka kruhovitěho průřezu nese 5 podélných ostrých kýlů. Dorzální kýl je ostrý a undulující. Postranní kýly rovné. Rourka se pravidelně zužuje a její posterior je zatočen směrem k ústí. Lůžko kruhovitě. Jedinec (obr. F) má zachovány přední část rourky vystupující nad substrát o délce 17,8 mm. Rourka je přitmelena na misce ostnovky (*Spondylus* sp.) a ve svrchní části je na rource přitmelena ústřice. Rourka má vyvinutou nezřetelnou jemnou transverzální skulpturu v podobě vrásek. Jedinec (obr. E) přisedá zadní částí na miskou ústřice.

Poznámky a vztahy: Druh lze porovnat s druhem *Pyrgopolon* (*Septenaria*) *macropus* (Sowerby), a to na základě přítomnosti pěti kýlů, ale zde popisovaný druh se od tohoto druhu liší kruhovitým průřezem rourky. Podle M. Jägera (ústní sdělení 2011) může jít o nový druh.

Pyrgopolon (*Septenaria*) sp. 2

Obr. 1M, N

Materiál: Úlomek zadní části rourky s dvěma přitmelými juvenilními jedinci rodu *Placostegus*.

Popis: Rourka triangulární, stěny ploché, hladké. Rourka nese silný dorzální kýl a pod ním dva jemnější kýly boční. U báze rourky jsou pak vyvinuty po obou stranách další boční kýly. Šířka rourky v bázi je 6,4 mm a výška 5 mm.

Poznámky a vztahy: Rourka má vyvinutou „*Favosites*“ strukturu, a proto ji lze řadit k podrodu *Septenaria* (M. Jäger, ústní sdělení 2011). Rourka nese velké množství vrteb.

Pyrgopolon (*Septenaria*) sp. 3

Obr. 1A, B, C

Materiál: Čtyři kusy přitmelých rourek, 1 kus dvou rourek přitmelých na sebe, 8 rourek přitmelých na miskou rodu *Spondylus* sp.

Popis: Rourka hladká triangulární, se silným mírně undulujícím kýlem a dvěma rovnými kýly postranními. Bez transverzální skulptury. Rourka nese „*Favosites*“ strukturu (Jäger – Breton 2002, M. Jäger – ústní sdělení 2011).

Poznámky a vztahy: Podle přítomnosti „*Favosites*“ struktury lze jedince řadit k podrodu *Pyrgopolon* (*Septenaria*) (Jäger – ústní sdělení 2011). Na bázi rourky nejsou pozorovatelné kanálky v bázi rourky, a proto se nemůže řadit k rodům *Propomatoceros*, *Pomatoceros* a *Neovermilia*. Rod *Neovermilia* nese obvykle jeden kýl a rourka je více zaoblená. Od druhu *Pyrgopolon* (*Septenaria*) sp. A1 (Kočí 2010) se liší tenčí stěnou rourky a méně prominujícím kýlem. Druh *Pyrgopolon* (*Septenaria*) sp. A2 se liší slaběji vyvinutými bočními kýly (Kočí 2010).

Pyrgopolon (*Septenaria*)? *Pyrgopolon* (*Pyrgopolon*)

subsp. indet

Obr. 1O, P, Q

Materiál: Jeden kus rourky rovné, 1 kus rourky zkroucené.

Popis: Rourka široká, oválného průřezu, tlustostěnná. Lůžko kruhovitě. V ústí obou rourek lze pozorovat oddělenou vnitřní vrstvu stěny rourky od vrstvy vnější stěny. Rovná rourka nese široký zploštělý kýl a po stranách méně zřetelné podélné kýly (obr. O, P). Zkroucený jedinec má kýly nezřetelné a jeho rourka se jeví jako hladká. Transverzální skulptura je tvořena silnými přírůstkovými liniemi tvaru písmene V. „*Favosites*“ struktura ani buněčné vrstvy nejsou vyvinuty. Šířka rovné rourky v bázi ústí je 7,4 mm a výška 6 mm, šířka zkroucené rourky 5,5 mm v bázi a výška 5,8 mm. Délka rovné rourky je 20 mm a zkroucené přes 25 mm. Zadní část obou rourek je triangulárního průřezu.

Poznámky a vztahy: Znakem pro podrod *Pyrgopolon* je neoddělená vnitřní vrstva rourky, ale od podrodu *Pyrgopolon* se liší nepřítomností buněčných vrstev, zvláště pak masivní stavbou rourky. Vzhledem k nepřítomnosti „*Favosites*“ se odlišuje i od podrodu *Septenaria* (Jäger – ústní sdělení 2011). Masivností se podobá druhu *Pyrgopolon* sp. B (viz Kočí 2010), ale tento druh má na rozdíl od popisovaného druhu silnější vnější stěnu rourky a má vyvinuté buněčné vrstvy a rourka je celkově větší

a masivnější. Zkroucená rourka (obr. Q) hostila hydroida druhu *Protulophila gestroi* Rovereto.

Poděkování. Děkuji Dr. M. Jägerovi (Dotternhausen – Holcim) za diskuzi, Dr. J. Sklenářovi (NM Praha) a Mgr. M. Kočové Velské za pomoc při fotografování.

Literatura

- JÄGER, M. (1983): *Serpulidae (Polychaeta, Sedentaria)* aus der norddeutschen höheren Oberkreide – Systematik, Stratigraphie, Ökologie. – Geol. Jb., Reihe A 68, 3–219.
- JÄGER, M. (2005): *Serpulidae* und *Spirorbidae (Polychaeta Sedentaria)* aus Campan und Maastricht von Norddeutschland, den Niederlanden, Belgien und angrenzenden Gebieten. – Geol. Jb., Reihe A 157 [for 2004], 121–249.
- JÄGER, M. – BRETON, G. (2002): Un tube géant de Serpulide, *Pyrgopolon (Serpentaria) marechali* n. sp. (Polychaeta) du Cénomanien inférieur (Crétacé supérieur) du Cap de la Héve (Normandie, France). – Bull. Trim. Soc. Geol. Normandie Amis Mus. Havre 87, 4, 39–45.
- KOČÍ, T. (2010): The subgenus *Septenaria* Regenhardt, 1961 (Polychaeta: Serpulidae) from Lower Turonian (Upper Cretaceous) nearshore facies of the Bohemian cretaceous Basin, Czech Republic. – J. Nat. Mus. (Prague), Natur. Hist. Ser. 179, 10, 119–126.
- REGENHARDT, H. (1961): *Serpulidae (Polychaeta sedentaria)* aus der Kreide Mitteleuropas, ihre ökologische, taxionomische und stratigraphische Bewertung. – Mitt. geol. Staatsinst. Hamburg 30, 5–115.
- VINN, O. – WILSON, M. A. (2010): Sabellid-dominated shallow water calcareous polychaete tubeworm association from the equatorial Tethys Ocean (Matmor Formation, Middle Jurassic, Israel). – Neu. Jb. Geol. Paläont., Abh. 258, 31–38.
- ZIEGLER, V. (1967): Hromadný výskyt druhu *Dittrupa tricostata* (Goldfuss, 1841) v novoveském lomu u Kolína. – Polabí 1–2, 14–18. Poděbrady.
- ZIEGLER, V. (1984): Family *Serpulidae (Polychaeta, Sedentaria)* from the Bohemian Cretaceous Basin. – Sbor. Nár. Muz. (Praha), Ř. B. 39, 4, 213–254.